

Vinster i vardagen

- Lokal utveckling i bolagsform

Profits in everyday life

- Local development in a corporate form

Sofia Carlford

Vinster i vardagen

- Lokal utveckling i bolagsform

Profits in everyday life

- Local development in a corporate form

Sofia Carlfjord

Handledare: Örjan Bartholdson, Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2015

Omslagsbild: Stavsjö ligger i Sörmland, på gränsen till Östergötland. Källa Sofia Carlfjord

Övriga kartor och/eller bilder: Samtliga bilder tillhör författaren Sofia Carlfjord

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Lokal utveckling, svb-bolag, utvecklingsbolag, governmentality, instrumentell rationalitet, kulturellt kapital, socialt kapital

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Medias rapporter om nedskärningar i välfärd och service, inte minst på Sveriges landsbygd, kommer allt tätare. Allt fler bygder väljer nu att ta aktiv del i att kompensera för dessa och gjuta nytt liv i bygden, bland annat genom att starta lokala utvecklingsbolag i en ny form av aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning (svb). I denna kandidatuppsats inom ämnet landsbygdsutveckling undersöker jag utvecklingsbolagens lokala roll och hur de kan förstås i förhållande till det senmoderna samhället. Frågan har undersökts genom en kvalitativ intervjustudie i sörmländska Stavsjö där engagerade bildat bolaget ”Kiladalens utveckling” och genom mitt deltagande i en nationell träff för så kallade svb-bolag. Begrepp som *governmentality*, *system och livsvärld* och *kapital* har varit centrala för analysen. Undersökningen visar att bygder som innehar specifika former av kapital där kunskap, kontakter och trovärdighet ingår i kombination med stort engagemang, kan nyttja det ökade individuella ansvaret som kommit av att staten i allt högre grad styr på avstånd. Denna utveckling riskerar att bidra till ökade klyftor mellan orter, men detta kan motverkas genom att kunskap sprids till orter som saknar komparativa fördelar genom någon typ av samordning eller nätverk. Initiativen som nu pågår runt om på Sveriges landsbygd tycks grunda sig i en känsla av gemensamt ansvar för den lokala bygden och kan stärka service, social samvaro och kommunikation.

Nyckelord: Lokal utveckling, svb-bolag, utvecklingsbolag, governmentality, instrumentell rationalitet, kulturellt kapital, socialt kapital

Abstract

Swedish media reports about welfare and service reductions within the Swedish countryside have steadily increased. A growing number of local communities now choose to actively take part in compensating for these reductions and to add new life to the local community. Some approach this by starting local development corporations in a form of limited corporation with limited bonus allocation, shortened SVB (SVB-corporations could be compared to the English community interest company or American low profit limited liability company). In this bachelor thesis in the subject of rural development I examine the role of these local development companies and how they can be understood in relation to a late modern society. The examination is based on a qualitative interview study of the local development corporation "Kiladalens utveckling" in the Swedish village Stavsjö and on my participation in a national meeting hosted by and for SVB-corporations. Concepts such as *governmentality*, *system and lifeworld* and *capital* have been central for my analysis. The examination has shown that local communities that possess certain forms of capital of which knowledge, contacts and credibility are part, in combination with extensive commitment can make use of the increasing individual responsibility that comes with a state which increasingly governs at a distance. This development risks to increase the gap between local communities in terms of development and welfare, but this could be prevented by networks spreading the gained knowledge to communities without comparative advantages. The initiatives that take place throughout the Swedish countryside seems to be based on a sense of common responsibility for the local community and could strengthen service, social relations and communication.

Keywords: Local development, common interest companies, governmentality, instrumental rationality, cultural capital, social capital

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1. Syfte, problemformulering och forskningsfrågor	7
1.2. Metod och metodologi.....	8
1.3. Teoretisk analys	10
1.4. Bakgrund.....	10
2. "Kiladalens utveckling"	15
2.1. Ett nytt initiativ i bygden	15
2.2. Motiv bakom lokalt initiativ	18
3. Kapitalets betydelse	21
3.1. Kunskap, kontakter och titlar.....	21
3.2. Att prata ekonomi.....	23
4. Kommunen.....	28
4.1. Det ideella arbetet.....	28
4.2. Kommunens förändrade roll	30
5. Bygdens eget ansvar	33
5.1. Den ohälsosamma landsbygden.....	33
5.2. Att reda sig själv.....	36
6. SvB-träffen	40
7. Slutord	43
Referenser	46
Otryckta källor	48

1. Inledning

Serviceen på Sveriges landsbygd tycks stå under nedmontering. Både offentliga och privata serviceinrättningar stängs ner och landsbygdsborna tvingas åka allt längre sträckor för att nå skolor, vård och affärer (LBP 2012). När välfärdsstaten inte längre klarar av att sprida välfärd över hela landet och när privata näringsidkare lägger ner verksamheter som inte längre kan drivas med vinst söker landsbygdens invånare efter nya former för att själva skapa ekonomisk och social hållbarhet och behålla servicefunktioner. På olika håll i landet startas nu lokala utvecklingsbolag, många genom att bilda en ny typ av aktiebolag; aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning. Genom att samla lokalt kapital och bidrag från den offentliga sektorn för investeringar i den egna bygden försöker de lokala utvecklingsbolagen motverka servicenedmonteringen och landsbygdens utarmning.

1.1. Syfte, problemformulering och forskningsfrågor

Syftet med uppsatsen är att, genom en fältstudie av det lokala utvecklingsbolaget ”Kiladalens utveckling”, undersöka om och hur lokal utveckling¹ kan skapas genom att bilda så kallade lokala utvecklingsbolag och hur dessa utvecklingsbolags ekonomiska och politiska roll kan förstås i förhållanden till den nuvarande nyliberala samhällsutvecklingen, som bland annat innebär nedmontering av offentliga serviceinrättningar.

¹ Med lokal utveckling menar jag det utvecklingsarbete som sker i lokalsamhället, både av invånarna själva och av den egna kommunen och som syftar till att förbättra det vardagliga livet på orten. Exempel på lokalt utvecklingsarbete kan vara att skapa en gemensam samlingslokal, dagligvaruhandel eller lokala arbetstillfällen.

Detta syfte kommer undersökas med hjälp av följande forskningsfrågor:

- Vilken roll spelar det lokala utvecklingsbolaget för Kiladalens försök att ersätta neddragningar av kommunal service och skapa nya former för social samverkan?
- Vilka tillgångar och egenskaper krävs för att en ort ska kunna åstadkomma lokal utveckling genom att driva ett utvecklingsbolag?
- Vilka eventuella ytterligare sociala konsekvenser medför bildandet av lokala utvecklingsbolag?

1.2. Metod och metodologi

Studien har gjorts genom att tillämpa en kvalitativ metod där ett specifikt fall, "Kiladalens utveckling", har studerats mer ingående. Under arbetet har jag fokuserat på att undersöka informanternas förståelse av utvecklingsbolaget och dess roll för lokal utveckling för att på så sätt förstå fenomenet lokalt utvecklingsbolag utifrån informanternas perspektiv - ett förhållningssätt som kan beskrivas som fenomenologisk (Kvale & Brinkman 2009:42). Som en följd av detta har uppsatsen antagit en beskrivande karaktär i vilken informanternas berättelser tolkas genom det sammanhang de är integrerade i och genom att analysera dessa berättelser teoretiskt (Teorell & Svensson 2007:22 ff). Uppsatsen är skriven med utgångspunkten att kunskap om det speciella har ett värde i sig och kan användas för att förstå andra situationer och fenomen (Kvale & Brinkman 2009:281).

Uppsatsen bygger på ett fältarbete som genomfördes i Nyköpings kommun under två veckor våren 2015. Under fältarbetet intervjuade jag utvecklingsbolagets fem personer stora styrelse, en kommunal tjänsteman och ett kommunalråd. Dessutom intervjuades tre aktieägare med olika grad av engagemang i bolaget. Informanterna intervjuades i sina hem eller på sina arbetsplatser. En av intervjuerna utfördes av logistiska skäl per telefon och en annan genomfördes av samma skäl med två informanter samtidigt. För att fånga informanternas upplevelser och förståelse av utvecklingsbolaget och dess roll i Stavsjö genomförde jag ett mindre antal kvalitativa intervjuer, utan på förhand nedtecknade frågor (Kvale och Brinkman 2009:17). Istället

använde jag mig av en lösare sammansatt intervjuguide med viktiga punkter och teman för intervjun. Det halvstrukturerade upplägget medförde att intervjuerna blev öppna och personliga och kunde anpassas efter informantens kunskap och intresse, samtidigt som fokus på intervjuns syfte behölls genom den på förhand författade intervjuguiden (Kvale & Brinkman 2009:43). Intervjuerna spelades in för att sedan tematiseras, diskuteras och analyseras med hjälp av ett teoretiskt förhållningssätt. Under fältarbetet genomfördes också observationer i Stavsjö och Ålberga och på en nationell träff för svb-bolag. Jag besökte bland annat Stavsjö skola och var med och hämtade mat från den digitala lanthandeln. Observationerna hjälpte mig att kontextualisera intervjusvaren och gav mig en bättre bild av orterna och verksamheten. Eftersom fältarbetet genomfördes under en begränsad tidsperiod är uppsatsen primärt baserad på intervjuer. Detta medför att jag inte kunnat beskriva vad människor gör, utan huvudsakligen vad de påstår sig göra. Fler observationer hade gett mig djupare kunskap om aktörernas faktiska agerande (Pripp och Öhlander 2011:114ff).

Jag kom i kontakt med ”Kiladalens utveckling” via bolagsverkets förteckning av registrerade aktiebolag. Eftersom bolag med särskild vinstutdelningsbegränsning måste ha tillägget svb utskrivet i bolagsnamnet var det enkelt att skilja dessa från andra typer av aktiebolag. Via dess VD Gunnar fick jag skontakt med resterande styrelseledamöter, de kommunanställda som varit bolaget behjälpligt och de tre aktieägare jag intervjuade. Informanterna är inte anonymiserade och har alla gett sitt medgivande till att figurera med sitt riktiga förnamn i uppsatsen.

”Kiladalens utveckling” valdes ut eftersom jag är bekant med Nyköpings kommun, där bolaget finns. Jag är själv uppvuxen i kommunen, både i en av de mindre orterna och i centralorten och är därför bekant med geografin - jag vet var orterna ligger och hur de ser ut, vilket gav mig bättre förståelse för och en större möjlighet att kontextualisera informanternas berättelser. Jag kunde också sätta utvecklingen och förändringsbenägenheten i kommunens mindre orter i kontrast till den mer statistiska situation som jag upplevde under min uppväxt, vilket möjliggjorde diskussioner om attitydförändringar hos invånarna i kommunens mindre orter. Mitt ursprung och min lokal-känedom kan också bidra till större trovärdighet i kontakten med informanterna. Stavsjö och Ålberga är de orter i Nyköpings kommun

som jag haft minst kontakt med under min uppväxt och jag hade inte träffat någon av informanterna tidigare. Informanterna visste inte heller vem jag var, vilket inte motsäger att de hade en a priori-uppfattning om mig och jag om dem. Eftersom intervjuer och observationer är sociala situationer har båda parter, både den som intervjuar och den som intervjuas en föreställd bild av den andre och bygger därmed också upp förväntningar på varandra (Pripp 2011:71). Min uppfattning av informanterna, av platsen och av de frågor som jag valt ut påverkar intervjuerna och analysen av dem. Det är jag som intervjuar och jag som, med hjälp av teoretisk analys, tolkar svaren. Min subjektiva inblandning och tolkning är därför ofrånkomlig. Jag kan dock genomföra uppsatsarbetet med en medvetenhet om detta och reflektera över hur subjektiviteten kan tänkas påverka mina tolkningar. Jag rekommenderar läsaren att ha samma kritiska inställning

1.3. Teoretisk analys

Jag har använt Foucaults begrepp *governmentality*² för att diskutera de diskurser och tekniker som står att finna bakom den senmoderna statens styre och förvaltning (Foucault 1979). Dessutom använder jag Bourdieus teorier om olika typer av kapital och hur specifika former av kapital premierar och gynnar vissa typer av aktörer inom olika sociala arenor, så kallade sociala fält (Bourdieu 1992, 2014). Jag har också använt mig av Habermas diskussion om hur livsvärlden riskerar att kolonialiseras av systemet i en allt mer komplex och byråkratiserad värld (Habermas 1984). Dessa teoretiska begrepp användes för att placera mitt fältarbete i en bredare teoretisk diskussion och därigenom kunna dra mer generella slutsatser från mina resultat.

1.4. Bakgrund

Det är tidig måndagsmorgon i slutet av mars. Jag har precis lämnat Nyköping bakom mig och rullar med trötta ögon längs väg 800 i riktning mot Norrköping. Jag passerar nybyggda hus på kvadratiska tom-

² Kan översättas till styrningsmentalitet, men eftersom översättningen inte riktigt fångar komplexiteten i Foucaults begrepp har jag valt att istället behålla den engelska termen.

ter och skyltar som utlovar ett enkelt boende ”...centralt. på landet”. I nästa ort lyser de säljande skyltarna med sin frånvaro och passerande möts istället av ett igenbommat vägmotell med förtäckta rutor och tomma parkeringar. Jag åker vidare genom det sörmländska landskapet. Vägen kantas av åkrar med plöjda, leriga jordar eller med gulnad höstsådd som ännu inte vaknat till liv efter vintern. Utmed vägen och på höjderna står vitakalkade kyrkor tillsammans med röda och gula trävillor. Längs vägens vänstra sida löper stundom Kilaån, vilken delar sitt namn med den dalgång jag färdas i. Ån, som har sina tillflöden i Kolmårdsskogarna, slingrar sig genom Kiladalen i tre mil innan den mynnar ut i Östersjön via Stadsfjärden. Nu är den, liksom varje vår, översvämmad och vårsolen glittrar i det blanka vattnet. Till höger om vägen sträcker sig den enspåriga järnvägen som i folkmun kallas Nyköpingsbanan och längre fram skymtar E4an. När jag kör in i nästa ort, Jönåker, ligger både en loppis, en handlarnbutik och en bensinmack placerade längs vägen. Bensinmacken är numera obemannad, men pumpen finns kvar. I utkanten av orten ligger takpannefabriken där cirka 20 anställda tillverkar betongtak. Bilen rullar vidare. Jag passerar ett till synes blomstrande möbelvaruhus och terrängen blir skogigare. Efter knappt en halvmil syns en insjö på min högra sida. Bredvid vägen står ett, numera ganska förfallet, värdshus och ett gulmålat vandrarhem. Orten heter Stavsjö, jag blinkar och svänger av vägen.

Den gamla bruksorten Stavsjö ligger knappt fyra mil från centralorten Nyköping och har idag 212 invånare. På sextonhundra-talet tillverkades kanoner på orten, men sedan 1920-talet produceras istället skjutspjällsventiler. Bruket är uppköpt av ett internationellt bolag, men har fortfarande ett åttiotal anställda, både Stavsjöbor och inpedlande. Vid motorvägen, någon kilometer bort, finns familjeföretaget Stavsjö krog och café. Mitt emot cafét ligger en Statoilmack. På företagen arbetar både Stavsjöbor och anställda från de närliggande städerna Nyköping, Norrköping, Linköping och Katrineholm. Tidigare gick riksettan, senare E4an, genom Stavsjö som därför hade både bensinmack, lanthandel och värdshus. Hösten 1994 invigdes E4ans nya sträckning, som istället dragits utanför Stavsjö, vilket fick den direkta följd att bensinmacken stängde. Under de kommande åren stängde både lanthandeln och värdshuset. Stavsjös befolkning har minskat sedan samhället blev tätort 1995 och utgör idag knappt en halv pro-

cent av kommunens invånare³. 2006 lades Stavsjö skola i malpåse och eleverna går nu i grannorten Ålberga som har en skola för elever från förskoleklass till årskurs tre.

Stavsjö ligger i Nyköpings kommun som har drygt 53 000 invånare, varav 55% bor i centralorten. Nyköping är en växande kommun som, bortsett från några stillastående år på åttiotalet, har vuxit konstant sedan femtiotalet⁴. Kommunen har ett tillväxtmål på 700 personer netto per år, men under de senaste tio åren har den genomsnittliga årliga ökningen varit knappt 400⁵. Nyköping ligger 100 kilometer från Stockholm och kan därmed betraktas som storstadsnära, så även dess landsbygd.

I kommunen finns ett kommunbygderåd - en paraplyorganisation för kommunens landsbygdsföreningar. Kommunbygderådets roll är att företräda landsbygdens intressen i kontakt med kommunen och andra myndigheter, vilket det gjort sedan det bildades i januari 2012 på initiativ av bland annat Kiladalens intresseförening. Tillsammans med kommunen har kommunbygderådet tagit fram en landsbygdsstrategi som ska lyfta fram prioriterade områden och vara vägledande för gemensamma åtgärder och aktiviteter, främst för politiker och tjänstemän på kommunen, men också för byalag på orterna. Att skapa förutsättningar för ökat boende, en kvalitativ skola, service och företagande är några av strategins mål. Strategin betonar också vikten av att utveckla och ta till vara på landsbygdens föreningsliv, sociala nätverk och mötesplatser eftersom *”Ett ömsesidigt engagemang, delaktighet och ansvarstagande är en självklar inställning i arbetet med landsbygdens utveckling.”* (Karlsson 2012: 3).

Som en del av sitt landsbygdsutvecklingsarbete har kommunen avsatt en miljon kronor till en särskild ”landsbygdsmiljon”, ur vilken föreningar på landsbygden kan söka pengar för satsningar och projekt inom landsbygdsutveckling. För att beviljas ska projekten gå i samklang med landsbygdsstrategin och fått positiva yttranden från kommunbygderådet. Kommunbygderådet har också drivit projektet ”Lokalt driven landsbygdsutveckling” med målet att genom lokala initiativ få till stånd servicepunkter och e-handel i kommunens mindre

³ www.scb.se/MI0810.2015-06-05

⁴ www.scb.se/Sökord ”Folkmängden i Sveriges kommuner 1950-2014” 2015-06-05

⁵ 2013 växte kommunen faktiskt med 700 personer

orter. Projektet föregicks av en pilotstudie driven av Kiladalens intresseförening.

I Stavsjö finns ett aktivt föreningsliv. På orten finns en föreningshusförening som sköter Stavsjöns föreningshus, en vägförening, en föräldraförening (tillsammans med Ålberga), en idrottsförening och en bruksförening som driver ett museum över Stavsjö bruk. Sedan hösten 2014 finns också det lokala utvecklingsbolaget "Kiladalens utveckling"⁶ i Stavsjö. Bolaget är ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning, förkortat svb⁷, och är anledningen till mitt besök på orten. Svbtillägget regleras i aktiebolagslagens trettioandra kapitel, som kom till år 2006, och var från början tänkt att ge legitimitet åt välfärdsföretag (Palmås 2013). Idag finns omkring 80 registrerade svb-bolag, av vilka de lokala utvecklingsbolagen utgör en minoritet. För ett svb-bolag är vinstutdelningen begränsad till en procentenhet över statslåneräntan. Vid likvidation av ett svb-bolag ska bolagets eventuella antingen tillfalla ett annat svb-bolag angivet i bolagsordningen eller, om sådant saknas, tillfalla allmänna arvsfonden. Pengar investerade i ett svb-bolag kan därför aldrig tillfalla någon privatperson. Ett svb-bolag kan inte heller göra sig av med den särskilda vinstutdelningsbegränsningen och alla svb-bolag omfattas av ett revisorskrav (SFS 2005:551). Utöver dessa bestämmelser omfattas "Kiladalens utveckling" på eget initiativ av förköpsrätt, där aktieägare i bolaget ska erbjudas att köpa aktier innan överlåtelse till ny ägare och en bestämmelse om att ingen aktieägare får ha mer än 10% av de närvarandes röster vid bolagsstämma.

Syftet med "Kiladalens utveckling" är inte att generera vinst till aktieägarna, utan att bidra till lokal utveckling i Kiladalen (Hellsten & Johansson 2014). Eventuell vinst ska återinvesteras i bolaget. Hittills har bolaget främst varit verksamt i Stavsjö där också de flesta aktieägarna finns, men öppnar under sommaren 2015 en verksamhet i grannorten Ålberga. Bolaget säljer aktier för mellan 1000 och 5000 kronor och ambitionen är att ha ett brett ägande där varje person äger aktier för en mindre summa. Vid bolagets start fanns 18 aktieägare som främst bestod av vänner till styrelsen. I skrivande stund pågår en nyemission där fler stavsjö- och ålbergabor erbjuds köpa aktier i bolaget

⁶ Bolagets fullständiga namn är "Kiladalens utveckling AB (svb)", men förkortas i uppsatsen till "Kiladalens utveckling".

⁷ Hädanefter kommer denna typ av bolag benämnas svb-bolag

varpå antalet aktieägare ständigt ökar. För närvarande har ”Kiladalens utveckling” ett sjuttiofem delägare.

Den översvämmede Kilaån.

2. "Kiladalens utveckling"

2.1. Ett nytt initiativ i bygden

När vi berättar om allt som händer i Stavsjö är folk från andra delar av landet förundrade och tycker det är roligt att det kan hända saker ute på landsbygden. Medias bild av landsbygden är ju inte alltid så rolig och positiv. Folk från storstäderna ser landsbygden som ett besvär. Det är väl därför det är så viktigt att man syns, att man visar att man kan göra saker och kan inspirera andra i Sverige, sprida det så det kan bli fler ställen. (Janne och Margaret).

I Stavsjö har engagerade invånare, genom utvecklingsbolaget och genom kommunbyggerådets projekt "Lokalt driven landsbygdsutveckling" drivit igenom många projekt under kort tid. Som en del i "Lokalt driven landsbygdsutveckling" bildades lokala arbetsgrupper i Stavsjö, varav en arbetade med att finna en digital lösning på ortens avsaknad av dagligvaruhandel. Arbetet resulterade i en digital lanthandel som utvecklingsbolaget nu driver. Den digitala lanthandeln fungerar också som en mötesplats i samhället, vilket saknats sedan lanthandeln lades ner. Under sommaren 2015 öppnar bolaget en andra digital lanthandel i grannorten Ålberga. Utvecklingsbolaget har nyligen köpt Stavsjö skola och skrivit avtal med landstinget om att under två år förlägga en distriktssköterskemottagning där. Bolaget bedriver också, med stöd av Migrationsverket, undervisning i migrationssvenska för de asylsökande som sedan hösten 2014 finns i Stavsjös gamla värdshus. Utöver detta driver utvecklingsbolaget ett språkcafé för de asylsökande och för också samtal med kommunen om att i framtiden möjligen förlägga ett hemtjänstkontor i skolbyggnaden.

Janne och Margaret köpte tidigt aktier i bolaget och sedan de pensionerades är de mycket engagerade i föreningshusföreningen. Janne är en av två som sköter det praktiska kring den digitala lanthandeln, bland annat att öppna för varubilen. De påpekar att det är viktigt att ha någonstans att träffas i Stavsjö och ser stora möjligheter i den nyförvärvade skolbyggnaden:

Vi samlas ju och städar i föreningshuset ibland och då blir det ju att man stannar och fikar och pratar. Vi skulle kunna ha öppet här så folk kan komma hit: en mötesplats så att folk kan komma tillsammans och prata och spåna.

”Kiladalens utveckling” har en fem personer stor styrelse som består av VD Gunnar som är pensionerad ekonom och CFO (finansdirektör) från Göteborg; ordförande Larz, som bor utanför grannorten Ålberga och är pensionerad heltidspolitiker och centerpartist. Larz har suttit i valberedningen för områdets Leaderkontor ”Leader Kustlinjen” och är en av initiativtagarna till kommunbygderådet där han också sitter i styrelsen. I utvecklingsbolagets styrelse sitter också Jacqueline som arbetar som verksamhetsledare på ”Leader Kustlinjen” och som också sitter i kommunbygderådets styrelse - tillsammans med Larz ledde hon projektet ”Lokalt driven landsbygdsutveckling”; Jonas som driver familjeföretaget ”Stavsjö krog och café”, är engagerad i flera av Stavsjöns föreningar och som genom företaget är en välkänd Stavsjöprofil samt Martina som bor utanför Ålberga, är egenföretagare, centerpartistisk fritidspolitiker och har suttit i styrelsen för ”Leader Kustlinjen”. Styrelseledamöterna delar en stark tro på landsbygdens betydelse och på människors vilja att bosätta sig där. De har också en stark tro på Stavsjö och delar övertygelsen om att människor både vill bo kvar och flytta dit, bara de praktiska möjligheterna i form av basservice och bostäder finns. Detta har de också fått styrkt genom enkätundersökningar som de genomfört i samhället. Styrelseledamöterna menar att det lyckade utvecklingsarbetet och de synliga resultaten har gjort att fler i Stavsjö börjat se ljus på ortens framtid. De stavsjöbor jag intervjuat tycks förknippa en fortsatt utveckling med utvecklingsbolaget.

Stämningen i hela samhället är... de hus som varit till försäljning har försvunnit väldigt fort från hemnet. Kanske beror det på någonting annat, men det känns som att folk vill bo här. Förut låg husen kvar länge, men nu är de borta på en vecka. (Janne och Margaret)

Styrelsen vill ha ett bolag med många delägare så att många kan vara delaktiga i och påverka utvecklingsarbetet. Nu när det finns genomförda projekt som visar vad bolaget gör har det blivit lättare att sälja aktier och få fler involverade. Bolagets syfte är ”att ta vid där staten, kommunen och det privata näringslivet tar slut...” (Hellsten & Johansson 2014), varpå det blir ett verktyg genom vilket man kan stoppa serviceutarmningen och göra lokala investeringar och satsningar som ingen annan gör. Förhoppningen är att i framtiden kunna bygga hus i Stavsjö, eftersom styrelseledamöterna anser service och bostäder vara en förutsättning för att människor ska kunna bo på orten. Styrelsen menar att det faktum att ”Kiladalens utveckling” är ett aktiebolag möjliggör affärsuppbyggnader och samarbetsavtal som inte vore möjliga för en förening, eftersom ett aktiebolag utgör en mer trovärdig affärspartner. De anser att det finns stor kraft inneboende i ett aktiebolag och att bolaget därför, tillsammans med intresseföreningar och ideella föreningar, kan fungera som en motor för utvecklingen i samhället. Styrelsen menar att den särskilda vinstutdelningsbegränsningen möjliggör bidragssökande samtidigt som den visar att bolaget har ett annat syfte än att tjäna pengar åt ägarna, vilket kan underlätta vid förhandlingar och samarbeten.

...och det tycker jag är den viktigaste aspekten med hela grejen. Det sitter inte en grupp med gamar här, utan grundtanken är att vi ska utveckla Stavsjö och alla pengar kommer att gå till det. (Jonas).

”Kiladalens utveckling” är ett aktiebolag och kan därför tyckas tillhöra den privata sektorn eller företagssfären, men eftersom svb-bolag till skillnad från andra aktiebolag inte drivs med syftet att generera vinst till aktieägarna och dessutom helt bygger på ideellt arbete i nära samarbete med Stavsjöns ideella föreningar, väljer jag att betrakta ”Kiladalens Utveckling” som en del av civilsamhället, där ideella organisationer och ideellt engagemang återfinns (jfr. von Essen 2010:12.). Det krävs inget praktiskt engagemang för att få köpa aktier i bolaget, men styrelseledamöterna hoppas att aktieköpet ska vara en väg in i ett lokalt engagemang som kan stärka sammanhållningen i bygden och bidra till att stärka den sociala gemenskapen. Både aktieägarna och styrelsen beskriver att det är samma människor som engagerar sig i de flesta föreningarna, men att man har sett några nya namn bland ak-

tieägarna. Aktieägaren Thomas har nyligen pensionerats och är engagerad i föreningshusföreningen. Han är nybliven aktieägare och köpte sina aktier under den pågående nyemissionen:

Man känner att man kanske kan engagera sig lite i utvecklingen av bygden, stödja den. Ett sätt är att ta del av aktieposterna, att investera. Det ger ingen utdelning, men en chans att stödja, en omtanke om bygden. Sen kanske man kan engagera sig mer i det praktiska, sett över tid. Det är enkelt att bli delägare, man köper aktier över banken. Det kräver inget praktiskt arbete överhuvudtaget. Det är ett större steg att engagera sig praktiskt i styrelse och göromål. Då krävs det mer personlig tid och arbete.

Både styrelsen, aktieägarna och kommunrepresentanterna påpekar att bolaget är nystartat och att det är svårt att säga hur framgångsrikt det kommer bli, men de delar alla en tro på bolagets potential att bidra till utvecklingen i Stavsjö och Ålberga. De delar också en positiv syn på framtiden, både för Nyköpings kommun, dess landsbygd och för Stavsjö. *”Framtiden är avhängig hur mycket driv det blir från utvecklingsbolaget och hur mycket man kan engagera folk. Men jag tycker det tickar på bra.”*, menar Thomas.

2.2. Motiv bakom lokalt initiativ

Även om ”Kiladalens utveckling” är ensamt utvecklingsbolag i Nyköpings kommun har lokala initiativ startat på flera håll i kommunen. Många av initiativen påbörjades inom projektet ”Lokalt driven landsbygdsutveckling” som kommunbygderådet drev med medel från Södermanlands länsstyrelse och Nyköpings kommun. De lokala initiativen inom ”Lokalt driven landsbygdsutveckling” har formats och drivits lokalt med stöd av projektledarna Larz och Jacqueline. Efter att projektet avslutats har engagemanget och arbetet på de små orterna fortsatt - det tycks råda framåtanda och utvecklingstro i kommunen. Men alla mindre orter i kommunen har inte deltagit i projekten. 15 kilometer från Nyköping ligger orten Stigtomta med sina knappa 2000 invånare. Där skapades ingen lokal grupp. Jacqueline som försökte få igång en utvecklingsgrupp i Stigtomta reflekterar över varför det inte fungerade:

..de har allt, det är för bra där, så jag lyckades inte väcka dem. Men jag lovar dig att de kommer, när de ser vad alla andra orterna hittar på[...]Det måste nog gå riktigt dåligt, vi måste ner på botten innan vi tar tag i det. Då börjar folk reagera: Nu får det nog vara nog! Så länge man har lite anpassar sig folk, vänjer sig.

Ju längre ut man kommer desto mer inser man att ska det hända något måste vi göra det själva. Vi tyckte nog att vi hade kommit så långt att det var nödvändigt att göra något, vi såg ingen annan utväg än att försöka vända utvecklingen. (Larz)

Den lokala mobiliseringen tycks tillta när servicenedmonteringen nått en viss gräns. På orter längre från staden och på landet, utanför tätorterna, har invånarna vant sig vid att lösa sina problem själva, medan större orter med fungerande service, ofta närmare staden, inte har nog incitament för att engagera sig i lokala utvecklingsgrupper. Jacqueline menar att det gemensamma ägandet och arbetet för en gemensam sak bidrar till att människor vågar engagera sig. Nationellt har många lokala initiativ, däribland flera utvecklingsbolag, startat när en fysisk plats med stor betydelse för bygden på något sätt hotats (jfr. Riedmüller 2012). I Stavsjö startades utvecklingsbolaget för att kunna köpa skolan som sågs som en möjlighet att driva olika typer av verksamheter för ortens välbefinnande och överlevnad. När Janne och Margaret berättar om köpet av skolan pratar de som vore det deras egen privata investering, fast gjord i grupp och de understryker den gemensamma möjligheten som skolan innebär för Stavsjö. De tycks också se investeringen i utvecklingsbolaget som en investering i sin egen framtid, så att de har möjlighet att bo kvar i Stavsjö när de blir äldre. När de pratar om olika möjliga användningsområden för skolbyggnaden är de fulla av energi och tycks se fram emot att få en plats att vara på på dagarna, tillsammans med andra stavsjöbor. ”*Det här är ju framtiden på ett sånt här ställe, ett allaktivitetshus, en samlingspunkt.*”

Flera av de som engagerar sig i föreningar och i det lokala utvecklingsarbetet kommer ursprungligen inte från området. Av mina informanter som är engagerade i ”Kiladalens utveckling” är det bara Jonas som är född och uppvuxen i Kiladalen. Gunnar, Janne och Margaret är de senast inflyttade. De har alla flyttat till Stavsjö under den senaste tioårsperioden och tycks fort ha fått en betydande roll i

samhället och tillåtits komma med nya idéer. Att engagera sig i den nya hemorten framstår som både självklart och viktigt:

Ska man flytta till ett sånt här ställe från stan måste man bjuda på sig själv, annars är det lätt att man hamnar på sin kant[...]. Ska man bo så här måste man visa sig och ställa upp. (Gunnar).

Att gå med i lokala föreningar och bidra till den lokala ekonomiska och sociala utvecklingen tycks bli ett sätt att komma in i samhället, både genom att lära känna dess invånare och genom att visa sig hjälpsam och engagerad. Ett gemensamt engagemang som resulterat i att man tillsammans åstadkommit någonting i bygden tycks också bidra till mer engagemang och fler initiativ eftersom det är lättare att motivera människor att delta när det finns lyckade exempel att visa på. Det intryck jag får är att Stavsjö inte tycks präglas av föreställningen att man måste följa invanda mönster, utan testas nya idéer och lösningar för att möta förändrade villkor. Det framstår också som om Stavsjöborna inte ser så många alternativ annat än att agera, eftersom de känner till vad som händer om man inte lyckas vända utvecklingen och stoppa avfolkningen och servicenedmonteringen. Stavsjöborna har redan upplevt hur fort servicen lade ner när E4an drogs om och Gunnar berättar hur flertalet tjänstemän på kommunen ”*alltid sagt att Stavsjö kommer dö ut förr eller senare*”. Styrelseledamoten och företagaren Jonas berättar:

För några veckor sen var det prat om att skolan skulle läggas ner [Ålberga]. Det har alltid varit en diskussion om att den ska läggas ner för den är så liten. Men blir det en sån trend så flyttar alla barnfamiljerna och flyttar alla barnfamiljer försvinner dagis och då kommer det aldrig komma ut en barnfamilj till[...]. Det är inget fel med ett samhälle fyllt av pensionärer men det är inte det som samhället mår bäst av.

I en osäker tid tycks utvecklingsbolaget bli ett sätt för invånarna att påverka sin egen framtid genom att själva bidra till bygdens kvarlevnad. Efter att ha pratat med styrelsen får jag intrycket att de, genom att ta en aktiv roll i utvecklingen, får en större känsla av kontroll över framtiden och inte bara lämnas vind för våg.

3. Kapitalets betydelse

3.1. Kunskap, kontakter och titlar

”Kiladalens utveckling” har en bred och kompetent styrelse: en ekonom tillika CFO (finansdirektör), två politiker, en Leader-verksamhetsledare och flera egenföretagare. Genom den samlade kunskap och erfarenhet som gruppen besitter lyckas de få igenom projekt som kan tyckas omöjliga, till exempel att starta en distriktssköterskemottagning på en ort med 212 invånare. Man går helt mot dagens trender där service och offentlig verksamhet i småorter snarare läggs ner eller flyttar in till städerna^{8,9}. Styrelseledamöterna och aktieägarna tycks vara överens om att bolaget och projekten inte varit möjliga att genomföra om det inte vore för Gunnar och Larz - ekonomen och politikern, eftersom de har kunskap, erfarenhet, *driv*, som de själva uttrycker det, och möjlighet att lägga ner mycket tid. För att kunna utnyttja de kunskaper och de kontakter som möjliggör framgångsrikt lokalt utvecklingsarbete krävs olika former av färdigheter, tillgångar och egenskaper, vilket kan benämnas kapital (Bourdieu och Wacquant 1992). Kunskapen och erfarenheten kan uttryckas som ett kulturellt kapital, vilket både inbegriper den konkreta kunskapen i ekonomi och bolagsbildande, men också förmågan att behärska kulturen i maktens korridorer och kunskap om i vilka instanser man bör driva olika frågor. Den pensionerade politikern Larz berättar:

⁸ <http://www.etc.se/reportage/landsbygden-avfolkas-nar-skolor-laggs-ner>

⁹ https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Fragor-forskriftliga-svar/Hallbar-statlig-service-pa-lan_H111382/

Jag brukar säga att oavsett om man ska prata med kommunen, posten eller apoteket så måste gå in så högt upp som det överhuvudtaget är möjligt. Om man börjar jobba längst ner på tjänstemannanivå kan det dröja år innan man överhuvudtaget kommer fram och det är kanske den kunskapen och erfarenheten som vi har med oss. Vi nöjer oss inte, utan vi vill prata med kommunalrådet, för det är den enda som kan fatta beslut. Då är det lika bra att prata med honom direkt.

Larz och Gunnar har kunskap om vilka de bör vända sig till och hur de ska gå tillväga för att få gehör för sina förslag. Med kommunen kommunicerar de genom uträkningar, fallstudier och enkätundersökningar för att visa att förslagen är ekonomiskt genomförbara och brett förankrade i bygden. Detta visar vikten av deras specifika kulturella kapital för att få till stånd en dialog med kommunen (Bourdieu och Wacquant 1992). Nicklas är vänsterpartistiskt kommunalråd i Nyköpings kommun med särskilt ansvar för landsbygdsfrågor. Enligt honom har ”Kiladalens utveckling” funnit ett bra sätt att kommunicera sina förslag och önskemål till kommunen:

Stavsjö har visat på att det finns underlag för handel och distriktssköterska. Det är svårt för oss att göra, det måste komma därifrån, från ett behov de har där ute. Svart på vitt, det går inte att ifrågasätta då - det är äkta [...] Förutsättningar för att få bol-len att rulla är att formulera vad man vill, organisera sig och visa på att det finns ett underlag till det man vill.

Både Larz och Gunnar har ett gediget kontaktnät som byggs ut allteftersom projekten fortgår. Många idéer, som bildandet av bolaget eller möjliggörandet av lanthandeln, har realiserats eftersom de råkade känna någon. Detta visar vikten av ett stort socialt nätverk genom vilket bolaget får tillgång till kunskap och kontakter; ett socialt kapital i Bourdieus bemärkelse (Bourdieu och Wacquant 1992). Till det sociala kapitalet hör också den lokala gemenskapen i Stavsjö, vilken har möjliggjort det praktiska arbetet på orten genom att människor med olika kunskaper och erfarenheter gått samman. Genom sitt sociala kapital har Larz och Gunnar knutit till sig ytterligare kunskap om hur och på vilket sätt lokala utvecklingsbolag ska drivas - både rent formellt och för bolagets trovärdighets skull. Styrelsens kontakter inom kommunen och i resten av landet, såsom ett utvecklingsbolag på Gotland¹⁰ och

¹⁰ Detta utvecklingsbolag är dock inget svb-bolag.

ägaren till ICA Maxi i Norrköping, har därmed fungerat som en möjliggörande faktor för utvecklingsbolagets existens och utveckling. Den samlade kunskapen har möjliggjort ett bolag, väl anpassat efter sitt ändamål, som fungerar både som ett aktiebolag och som en ideell förening - allt efter behov.

Styrelseledamöterna har alla stor erfarenhet av både föreningar och styrelsearbete, vilket medför att arbetet inom utvecklingsbolaget sker effektivt och utstrålar trovärdighet. Denna färdighet är en speciell sorts kulturellt kapital som skulle kunna benämnas föreningskapital. Styrelseledamöterna har alla med sig kapital in i utvecklingsbolaget, vilka expanderar under arbetets gång genom att styrelsen successivt knyter till sig ny kunskap och nya kontakter. *"Man betar av mer folk hela tiden, allteftersom man kommer med nya frågor till nya människor"*, säger Gunnar. Att ha rätt kontakter och ett sätt att uttrycka sig som anses trovärdigt av exempelvis kommunen utgör ett värdefullt symboliskt kapital (Bourdieu & Wacquant 1992). Så gör även styrelseledamöternas titlar, som fungerar förtroendeingivande och därför kan tänkas förenkla samarbete med kommun och myndigheter. Svbtillägget kan också förstås som symboliskt kapital, eftersom detta attribut tillkännager en viss tillhörighet, som möjliggör både samarbeten och bidragssökande. Det symboliska kapitalet som svbtillägget ger kan vara en förklaring till att det är så viktigt för bolaget att understryka vinstbegränsningen och bolagens allmännyttan - eftersom man därigenom uttrycker en tillhörighet som skiljer sig från andra aktiebolag. Detta förväntas bidra till att utvecklingsbolagen och dess ägare accepteras i lokalsamhället och får ingå eller förbli i den lokala gemenskapen. På så sätt ger det symboliska kapitalet bolaget legitimitet till Stavsjö.

3.2. Att prata ekonomi

Det framstår som att ett stort kulturellt kapital bestående av goda ekonomiska kunskaper och kunskap om hur man effektivt kommunicerar med andra aktörer, i detta fall kommunen, är en förutsättning för att få gehör för sina idéer och önskemål och framgångsrikt kunna driva lokal utveckling. Ekonomiska motiveringar tycks vara av yttersta vikt, vilket kan vara en orsak till att styrelseledamöterna och aktieägarna har fått en vana av att uttrycka sig i ekonomiska termer, också i samta-

len med mig. Den ekonomiska påverkan på tanke och tal syns också i de andra informanternas syn på lokal utveckling och på de lokala projekten. Jacqueline, styrelseledamot och verksamhetsledare för ”Leader Kustlinjen” uttrycker till exempel att ”Satsa tre, fyra tusen på bolaget så får du utveckling och uppväxling av din fastighet jämfört med om du inte hade gjort det och satt in pengarna på ett sparkonto istället. Med 0 ränta. Man måste förstå var pengarna bäst jobbar.” Ekonomiska resonemang används också för att ifrågasätta kommunens agerande:

*Nån på kommunen sa att om skolan lades ner skulle de spara fyra miljoner. Det är nog uppblåsta siffror, det kanske skulle vara 2,5 miljoner de skulle spara. Men om de lägger ner skolan så flyttar 20 barnfamiljer från Stavsjö och 20 pensionärer flyttar in istället. Och de flyttar inte till Nyköping, de flyttar till Norrköping. Så förlorar kommunen 20 arbetande. Vad kostar det att ta hand om 20 personer med omsorg i Stavsjö istället för att ta hand om skolan? De sparar 2,5 miljoner på att stänga ner skolan, men det kostar kanske fyra miljoner med omsorg. Jag fattar att det är olika budgetar med i slutändan är det ju kommunens pengar.
(Jonas)*

Både styrelseledamöterna och aktieägarna tycks ha anammat ett ekonomisk sätt att tänka och se på sin vardag. Stavsjöborna¹¹ har lärt sig att uttrycka värdet på sin bygd i pengar och i termer av vinst och förlust, vilket tycks vara det sätt att prata som bäst fungerar i kontakt med kommunen. Samma ekonomiska tankesätt står även att finna hos kommunen. Detta visar sig både i Nicklas uttalanden och genom att kommunen i vissa sammanhang betraktar sina medborgare som kunder, vilket visar sig i kundenkäter och nöjd-kundindex^{12,13,14}. Kommunens och andra samarbetspartners indirekta förväntan på ekonomiska motiveringar och färdiga förslag ställer höga krav på utvecklingsbolaget. En liknande utveckling går att se i civilsamhället i stort som för närvarande undergår en professionalisering, vilket bland annat innebär att en större del av arbetet inom den ideella sektorn utförs av

¹¹ Med stavsjöbor avses här de stavsjöbor som jag intervjuat.

¹² <http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Bra-betyg-i-kundenkater/>

¹³ (<http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Foretagen-allt-nojdare-med-Nykopings-kommuns-service/>)

¹⁴ <http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Foretagare-nojda/>

avlönad personal (von Essen et. al 2010). Professionaliseringen har varit störst hos större organisationer inom välfärdssektorn, men syns också hos mindre organisationer. Samtidigt pågår en förskjutning mot marknadsmässiga metoder och relationer, till exempel genom ett ökat användande av lednings- och organisationsmodeller hämtade från företagsvärlden och fler samarbeten med näringslivet (ibid.). Lokalt utvecklingsarbete i form av aktiebolag blir nästan ett övertydligt exempel på en sådan utveckling. Förskjutningen gäller också de statliga stödens karaktär som förändrats från organisationsbidrag (ovilkorade bidrag som organisationer får för sin blotta existens) till projekt- och verksamhetsbidrag, vilket också tros bidra till att organisationerna antar en mer marknadsmässig karaktär (ibid.:38f). I Nyköping kan "landsbygdsmiljonen" och kommunens bidrag till projektet "Lokalt driven landsbygdsutveckling" ses som exempel på sådana projektbidrag, vilka kräver att de sökande har kunskap i att skriva ansökningar och driva projekt. Utvecklingen har medfört att mindre organisationer utan anställd, utbildad personal med nätverk, tid och professionell kunskap blir mer beroende av välviljan hos lokala politiker och tjänstemän (ibid.:71). "Kiladalens utveckling" har inga anställda, men det är genom Gunnars och Larz professionella kompetenser och kontakter som bolaget och dess verksamhet möjliggjorts: de har bildat och anpassat bolaget, fått projektmedel, ingått avtal och vunnit förhandlingar. Bolaget har på så sätt tillgång både till kunskap och tid som annars innehas av avlönad personal och undkommer beroendet av politikers och tjänstemännens välvilja. Skillnaden är att Gunnar och Larz inte är avlönade, utan pensionerade. Bolaget blir därigenom en del av professionaliseringen, men utan att synas i statistiken.

Civilsamhällets förskjutning mot marknadsmässiga metoder och människors sätt att förstå sin vardag i ekonomiska termer och handla efter en ekonomisk rationalitet kan ses som ett praktiskt exempel på Habermas teori om hur systemet riskerar att kolonialisera livsvärlden (Habermas 1984). Enligt denna bör världen förstås som bestående av två delar: *system* och *livsvärld*. Systemet, dit den ekonomiska marknaden och statliga myndigheter hör, präglas av rationella och anonyma relationer. Människors handlande koordineras av medier som pengar och makt. Där råder också en instrumentell rationalitet inriktad på att finna de effektivaste medlen för att uppnå ett bestämt mål. Livsvärlden präglas istället av en kommunikativ rat-

ionalitet inriktad mot ömsesidig förståelse. I livsvärlden återfinns människors dagliga arbete, sociala relationer, familj och vänner och mänsklig handling koordineras av språket. Eftersom systemets krav nu tränger in i livsvärlden och gör den alltmer byråkratiserad riskerar den att kolonialiseras av systemets logiker. Allteftersom vetenskap, teknik, byråkrati och ekonomi har fått en större roll i samhället har medier som makt och pengar fått en ökad betydelse för människors agerande. Människor, som tidigare styrdes av ett kommunikativt förnuft, lever och handlar därför alltmer inom ett system där det istället är det instrumentella förnuftet som råder (ibid.).

När lokala föreningar genom målstyrning och projektbidrag får en större roll för Stavsjöns funktion och utveckling och när de, i konkurrens med andra organisationer eller i samarbetet med andra aktörer, anammar marknadsliknande organisationsformer och ett professionellt arbetsätt och språk influeras människornas vardag och förståelse av världen av ett mer ekonomiskt och instrumentellt sätt att tänka. Genom ökat och närmare samarbete sprider sig marknadens och statens krav på ekonomiskt tänkande och ekonomisk effektivitet till de små föreningarna och till Stavsjöbornas vardagsliv och livsvärld. Stavsjöbornas sätt att förstå och uttrycka sin vardag och sin hembygd genom ekonomi kan därför förstås som att en ekonomisk, instrumentell rationalitet tar allt större plats i deras livsvärld. En ekonomisk förståelse och rationalitet framstår som nödvändig för att kunna leva kvar och verka i Stavsjö, eftersom invånarna själva måste motivera och formulera lösningar för sin utveckling inför kommunen. Eftersom den till systemet tillhörande kommunen präglas av en instrumentell ekonomisk rationalitet måste förslag formuleras efter densamma för att vinna gehör, varpå det instrumentella tänkandet vinner mark i människornas livsvärld. Resultatet blir då ett Stavsjö där människor i allt större grad förstår och uttrycker sitt vardagsliv i ekonomiska termer, vilket har negativa konsekvenser för möjligheten att bibehålla den kommunikativa rationalitetens ömsesidiga förståelse (Habermas 1984). Människor riskerar att i större grad betraktas som medel för att uppnå ett specifikt mål varpå relationer och kommunikation blir lidande. Fördelen tycks vara framgångsrika samarbeten med kommuner, myndigheter och företag. Å andra sidan har det ideella och det gemensamma stor betydelse för Stavsjöns utvecklingsarbete, vilka tycks vara en del av den kommunikativa rationaliteten. Det framstår

som att mötet med andra stavsjöbor, att komma samman, diskutera och umgås när man utför sina arbetsuppgifter är av lika stor vikt som det arbete man faktiskt utför, vilket indikerar att lokalt utvecklingsarbete också kan bidra till att lokalt reproducera kommunikativa värden och rationaliteter. Genom utvecklingsbolagets projekt skapas konkreta mötesplatser som möjliggör sådana sammankomster, varpå det skapas fler arenor för en kommunikativ rationalitet. Samtidigt skapas förutsättningar för vidare utvecklingsarbete genom idéutbyte och kontaktknytande (Torége 2005).

Föreningshuset i Stavsjö

4. Kommunen

4.1. Det ideella arbetet

I Nyköpings kommun finns ingen tjänsteman som arbetar aktivt med landsbygdsutveckling. Istället har kommunen en landsbygdslots, Berit, som ska lotsa landsbygdsinvånarna rätt i den kommunala organisationen¹⁵. Berit beskriver hur hon har olika mycket kontakt med skilda orter beroende på hur aktiv orten är. Detta pekar mot att kommunen intagit en förhållandevis passiv roll till de mindre orterna. Kommunen bidrar med ekonomiska medel genom vilka den hjälper till att skapa förutsättningar för lokala projekt, men det aktiva initiativet och arbetet ska komma från ortsborna. Berit menar att:

Kommunen kan inte gå ut och säga att såhär ska man jobba med ortsutveckling. Det måste alltid komma från de som bor och lever på en ort, det är de som ska vara överens om det. Hur det ska drivas kan inte kommunen lägga sig i överhuvudtaget. Vi uppmuntrar alla initiativ, givetvis, det är inget som man motarbetar[...] Men man kan inte ha någon rådgivarroll och säga att nu ska ni göra så och nu ska ni göra så. Så kan inte vi jobba.

Utöver sina mer passiva uppgifter planerar kommunen ett aktivare initiativ, så kallade förbättringsvandringar, där kommuntjänstemän åker till orterna för att få en helhetsbild och en bättre förståelse för orternas förutsättningar och utmaningar. Dessa ska sedan kommunen och ortsinvånarna tillsammans arbeta vidare med. Sammantaget tycks det framtida utvecklingsarbetet komma att ske genom olika slags partnerskap mellan kommunen, kommunbygderådet och de lokala grup-

¹⁵ Utöver sin roll som landsbygdslots arbetar Berit också som turistchef.

perna i de mindre orterna. Det är numera uttalat i kommunen att det är viktigt med landsbygdsutveckling, men enligt kommunalrådet Nicklas anses det fortfarande inte vara särskilt prestigefullt att arbeta med. Då krävs det en samlad önskan från orten och att invånarna där har idéer och gör förarbetet för att få gehör.

Det är inte så himla lätt alla gånger att driva sådana här vardagspolitiska frågor. Det är inget hot stuff, precis. Det tar ett tag att få den kommunala organisationen... att man organiserar sig på sina lokala orter och talar om att man finns och vill vara del av utvecklingen och att man har rätt till service. När man definierar det och framför det då måste ju kommunen svara upp. (Nicklas)

Båda kommunrepresentanterna understryker hur bra kommunbyggerådet fungerar; hur det har möjliggjort en helt annan typ av samarbete med landsbygdsorterna och fått igång mycket engagemang och aktivitet lokalt. Kommunbyggerådet förbättrar samarbetet och kommunikationen med landsbygdsorterna och tycks öka landsbygdsbefolkningens delaktighet i den egna utvecklingen. Genom att kommunen förväntar sig stor lokal delaktighet i utvecklingsarbetet läggs en stor del av ansvaret på ideellt arbete. Likväl kommunbyggerådet som de lokala grupperna arbetar ideellt. Den utveckling som skett i Stavsjö har möjliggjorts av att ortsbor och andra landsbygdsengagerade lagt ner många timmar ideellt arbete på att planera och driva projekt. Eftersom arbetet tar mycket tid och många av uppgifterna måste skötas under kontorstid har en stor del av arbetet utförts av pensionärer. Ett sådant sätt att arbeta med lokal utveckling kräver därför att det finns pensionärer som vill, orkar och kan. Aktieägarna Janne och Margaret berättar:

Förut var vi aldrig hemma i samhället, vi jobbade så mycket. När vi jobbade hade vi inte så mycket kontakt med samhället för vi hade inte tiden. Jag [Janne] pendlade till Stockholm och då blev det inte så mycket tid över. Även när man jobbar i Nyköping blir det långa dagar och då orkar man inte. Det är roligt när man är pensionär och orkar och kan driva saker och ting.

Nicklas påpekar att människor på landsbygden inte alltid kan få samma service som i staden, men att de har rätt till likvärdig service. Denna likvärdiga service verkar många gånger behövas utföras ideellt: den digitala lanthandeln, upprustningen och anpassningen av skolan inför distriktsköterskemottagningens öppnande och bildandet av ide-

ella föreningar för att erbjuda fritidsaktiviteter är bara några exempel. Styrelseledamoten Martina berättar att *”Kommunalrådet Nicklas brukar prata om hur stolt han är över vad vi gör på landsbygden, hur vi får pengarna att växa, allt vi gör”*.

När allt arbete sker ideellt minskar givetvis kostnaderna för ett projekt, men det kräver också att invånarna har kunskap, tid och vilja att utföra arbetet. Att så mycket ansvar ligger på ideella krafter bidrar också till en viss osäkerhet och riskerar att tära på invånare som lätt tar på sig för många uppgifter. Både i Stavsjö och i Ålberga är det ofta samma personer som engagerar sig i de olika föreningarna, fast i olika konstellationer. Nicklas påpekar behovet av eldsjälar i lokalt utvecklingsarbete, människor med stort engagemang som lägger ner mycket tid på det de tror på. *”...eldsjälarna finns inte överallt. Det behövs eldsjälar. Vad händer om eldsjälarna försvinner? Hur underhåller man att det växer fram nya eldsjälar?”*

Att förlita sig på eldsjälar för att småorter ska utvecklas och få likvärdig service som den i staden förefaller vara ett riskfyllt företag. Det stora engagemang som utmärker eldsjälar är också deras svaghet, eftersom de lätt tar på sig för många uppgifter och i förlängningen riskera utbrändhet (Palm 2008:208). Det blir därmed en risk att lägga alltför stort ansvar några få eldsjälar, inte bara på individplanet, utan också för hållbarheten i utvecklingsarbetet i stort. När en stor del av ansvaret ligger på några få personer riskerar hela projekt att falla med en utbränd eldsjäl.

4.2. Kommunens förändrade roll

Innan ”Lokalt driven landsbygdsutveckling” och de lokala arbetsgrupperna skapades tycks det ha funnits ett visst missnöje med kommunen. Informanterna beskriver hur invånarna i många av kommunens mindre orter beklagade sig över att kommunen inte gjorde någonting, vilket ortsinvånarna förväntade sig. Efter de senaste årens intensiva utvecklingsarbete tycks inställningen till kommunen och dess ansvar förändrats. I Nyköpings kommun går nu landsbygdsborna till kommunen med egna idéer och söker pengar för att själva genomföra dem. Kommunen, å sin sida, sätter undan pengar i en ”landsbygdsmiljon” från vilken landsbygdsföreningar kan söka pengar. Kommunen och ortsborna tycks numer ha en delad förståelse av hur

utvecklingsarbetet ska skötas, vilket också verkar ha medfört en mer positiv bild av kommunens i de mindre orterna.

Förut fanns det alltid folk som kom dit [till lokala möten med kommunbygderådet] och berättade om allting som är fel, kommunen gör inte det och det, jävla kommunen. Sen när vi började komma igång och visa på att vi kan göra saker har det förändrats. Nej, det händer ingenting i kommunen om inte vi själva bjuder till, vill vara med och kan bidra med saker och ting. (ordförande Larz)

Ortsbornas förståelse av kommunen tycks ha förändrats. Från att tidigare ha förståtts som en förutsättningslöst omhändertagande förälder som sköter sina orter och medborgare och tar ansvar för att allting ska fungera, verkar den numer förstås som en fond att söka pengar från eller en partner för samarbete och delat ansvar. En liknande utveckling står också att finna i andra kommunala verksamheter, likväl som mellan staten, frivilligorganisationer och näringslivet (jfr. Dahlstedt et. al 2010). Staten har blivit mindre av en beskyddande försäkringsstat och mer av en konkurrensstat som genom att styra på avstånd formar medborgare som ska stå sig i den nationella och internationella konkurrensen. Utvecklingen har medfört att politiken alltmer utformas utifrån en ekonomisk logik och med en ökad betoning på det individuella ansvaret (Skov Henriksen 2003). Detta kan sammankopplas med den nyliberala diskurs som blivit alltmer dominerande i hur människor uppfattar världen och sina handlingar, där värden som individualism, privat ägande och personligt ansvar är mer framträdande än värden som social solidaritet (Harvey 2007). Nyliberalismens diskursiva inverkan, både på vår förståelse av styrning - den *politiska rationaliteten* och de *styrningsteknologier* som används kan förstås i termer av governmentality. Enligt den nyliberala governmentalityns politiska rationalitet anses staten styra bättre genom att verka mindre direkt: en nyliberal stat söker verktyg för att styra och förvalta utan att själv styra i detalj (Rose 1999:139; Rose et. al 2009). Istället för att, som den tidigare välfärdsstaten, stötta medborgaren genom livet, ansvarar staten för att upprätthålla lag och ordning medan individuellt och nationellt välmående snarare är varje medborgares ansvar (Wacquant 2012). Enligt denna nyliberala modell är den gamla välfärdsstaten för stor, dyr och ineffektiv, varpå flera av dess uppgifter bör överföras på individer, familjer och företag, som styr sig själva inom ramen för

statligt uppsatta regler och lagar. Detta sätt att styra kan också förstås som ett sätt att försöka lösa ekvationen med vikande resurser och ett ökande omsorgsbehov i ett komplext samhälle, genom att erbjuda samma service som välfärdsstaten, men utan att alla kostnader faller på offentlig sektor (Sundström & Pierre 2009). Ett huvuddrag i modern styrning har på så sätt blivit att genom experter, marknadsmekanismer, individuella val och en rad teknologier såsom budgetar, kontroller, standarder och mål, styra på avstånd - *govern at a distance* (Rose et. al 2009). Projektstyrning och partnerskap kan ses som styrningsteknologier i en nyliberal governmentality och blir ett sätt för Nyköpings kommun att styra på avstånd. På ett nationellt plan får marknaden och civilsamhället ett ökat ansvar för välfärden, där stat och kommun fungerar som beställare som formulerar regler och villkor. EUs landsbygdspolitik och Leader-programmet är ytterligare exempel på distansstyrning genom projektmedel och stödpengar där en stor del av ansvaret ligger på lokal nivå (Larsson 2008). En liknande ansvarsförskjutning, från offentlig sektor till civilsamhället, går att se inom den svenska skolan, där föräldrarna fått ett ökat ansvar för barnens skolgång i vad som kan beskrivas som ett partnerskap mellan hemmet och skolan (Dahlstedt 2006). Den stora betydelsen som ideella krafter har på Nyköpings landsbygd kan därmed förstås som en konsekvens av en nyliberal governmentality där individer själva ansvarar för sitt välmående och därmed förväntas vara drivande reproduktionen av sin egen välfärd. Nyköpings kommun är inte ensam om att lägga ett stort ansvar på lokala, ideella krafter (jfr. Neikter 2014; Waldenström 2008). Det är en konsekvens av en politisk rationalitet som för närvarande återfinns i stora delar av världen, vilket inte motsäger ett ifrågasättande av hållbarheten hos ett sådant arbetssätt.

5. Bygdens eget ansvar

5.1. Den ohälsosamma landsbygden

I avhandlingen ”*Möten med motstånd*” (2009) beskriver etnologen Ingrid Fioretos hur varje människa i det nyliberala Sverige anses ha ansvar för sin egen hälsa och välbefinnande. Människor som lever med ohälsa anses därför själva vara en del av orsaken till detta och är därmed också ansvariga för sitt eget tillfrisknande. Denna tanke har medfört att diverse självhjälpsprogram har blivit vanliga på landets vårdcentraler, där patienterna får lära sig hur de ska göra för att återfå och bevara sin hälsa. I Fioretos fall handlar det om vården, men resonemanget passar också in på orters välmående och ansvaret över detta. I Nyköping tycks kommunrepresentanterna anse att de mindre orternas utveckling inte är kommunens ansvar. Ansvaret för ortens utveckling, välbefinnande och funktionalitet anses snarare ligga hos de som valt att bosätta sig där -eller inte flytta därifrån. Också tanken om det egna ansvaret för tillfrisknande kan spåras hos Nyköpings kommun, där Nicklas och Berit understryker att orterna själva måste definiera och leda utvecklingen i önskad riktning. Kommunen kan bidra med pengar, så kallat *smörjmedel*, och ”*skapa förutsättningar för förverkliga idéerna*” (Nicklas), men arbetet, både med att finna lösningen och att verkställa den, ska utföras lokalt. Smörjmedlet blir här en sorts hjälp till självhjälp, som täcker en del av kostnaderna och motiverar lokala sammanslutningar att lösa frågorna själva. Ett annat exempel är kommunens ”landsbygdsmiljon” som ska motivera befolkningen att gå samman och själva lösa problem genom att bilda föreningar.

I stället för 'det här vill vi ha, gör det här åt oss' tar man tag i det tillsammans. Det här kan vi göra, det här behöver vi stöttning i för att komma ytterligare ett steg framåt - det är ett bra sätt att jobba. Det kommer aldrig bli någon utveckling om man säger att nu vill vi ha det här så och så till kommunen. Då blir det aldrig så, bara till viss mån. Det går snabbare om man är överens och säger att vi gör de här delarna för det gör vi bäst, vi som bor här och vet hur vi vill ha det. (Berit)

Enligt kommunrepresentanterna tycks det vara till största del orternas eget ansvar att vara attraktiva, både för de som bor där och utåt för möjliga inflyttare.

Man är kulturbärare över sin egen bygd. Spelar man upp en bild att det är bara skit i Ålberga - vem vill flytta dit då? Man måste lyfta mervärden med landsbygden; andra värden som ni uppenbarligen värdesätter mer, annars skulle ni aldrig bo kvar., menar Nicklas.

I förlängningen leder ett sådant resonemang till att det också är ortsbornas skuld om en ort framstår som oattraktiv och därmed inte har någon inflyttning. Ortsborna anses vara bygdens ansikte utåt, varpå det är invånarnas eget fel och ansvar om orten "mår dåligt" och därmed också ortsbornas ansvar att förändra sin situation - inte kommunens. Eftersom det är ortsborna som bäst känner sin ort och vad denna behöver bör utvecklingsarbetet ledas och utföras av dem själva. Liksom Fioretos så kallade *besvärliga patienter* måste orterna själva förändra sin situation för att må bättre. Det kan inte någon utifrån göra. Också detta resonemang kan förstås som en del av en nyliberal governmentality, med ett ökat individuellt ansvar för välmående på olika samhällsnivåer (se diskussionen om governmentality ovan).

Kommunrepresentanterna pratar mycket om vikten av ett underifrånperspektiv och markerar att lokal utveckling inte är en kommunal uppgift. De framställer kommunlett utvecklingsarbete på landsbygden som en omöjlighet och menar att kommunen, som extern aktör aldrig kan *pricka rätt* med åtgärder och insatser. Samtidigt beskriver de hur arbetet som landsbygdsborna gör på landsbygden aldrig skulle fungera i staden, eftersom invånarna där förväntar sig att sådana uppgifter sköts av kommunen. I Stavsjö plockar vägföreningen skräp på kommunens mark, medan kommunen håller rent i och omkring

centralorten. Landsbygdens initiativ och medverkan går, enligt Nicklas, inte att hitta i staden, eftersom arbetet redan sköts av kommunen.

Vi vill få medborgare att bli engagerade, att vilja något och att säga det. Det funkar sämre i stan - där är man van vid att kommunen fixar och levererar det man vill ha. På landet fixar man mer själva; man söker pengar och bygger själva, så vi behöver inte komma från kommunen och bygga. Det finns engagemang, ett mer jordnära engagemang. (Nicklas)

Stadsborna driver inte sin utveckling själva, eftersom kommunen redan sköter uppgiften. På landsbygden ska utvecklingsarbetet däremot skötas lokalt, genom underifråninitiativ. Resonemanget tyder inte bara på att underifråninitiativ fungerar sämre i staden. Det visar framför allt var kommunen anser sig ha ansvar för skötsel och utveckling och var de inte anse sig ha det. Stadens funktion är kommunens ansvar - allt från att hålla gatorna rena till att bygga idrottsarenor. På landsbygden ligger ansvaret istället hos orsborna själva, där tycks kommunens ansvar inom vissa frågor i stort sätt upphöra.

För mig framstår det som att kommunen tycks ha en underliggande förståelse av att människor i första hand vill bo och jobba i staden. Kommunalrådet Nicklas berättar om hur det finns mer värden på landsbygden, att de som bosätter sig där uppenbarligen har en anledning till varför de gör det. Samtidigt menar han att det är näst intill omöjligt att få behöriga lärare till landsbygdsskolorna eftersom "man väljer att jobba i stan om man kan". De engagerade i utvecklingsbolaget upplever att kommunen förväntar sig att befolkningsutvecklingen ska ske i staden och sen, till viss mån, spilla över på landsbygden, att människor som flyttar till kommunen i första hand väljer att bosätta sig i Nyköping. Att bo i staden blir norm för kommunens politiker och tjänstemän och landsbygden och dess befolkning ett undantag ifrån densamma, vilket kan vara en förklaring till att landsbygdens problem blir landsbygdsbornas egna och inte kommunens. Kommunen tycks vara av den åsikten att när människor väljer att bosätta sig så långt bort får de räkna med att kommunens armar inte räcker dit. Här blir det tydligt att landsbygdens problem är självförväldade. Vill människor ha mycket service får de se till att bo i staden som i motsats till landsbygden är hälsosam och välmående. I en nyliberal ekonomisk och politisk modell förstärks stadens normativa position. Precis som Fioretos välmående patienter passar staden in i

samhället och dess normer - där fungerar också marknadskrafterna bättre och bidrar till serviceutbudet.

I stan finns ett annat utbud, där finns det biljard på Storgatan. Det går inte i Ålberga, där kanske det bara finns ett biljardbord på fritidsgården. Man måste då kanske ge dem andra förutsättningar för att få till liknande service på landet[...] Folkrorelser och föreningsliv är ett bra kitt för att starta upp saker och få det att fungera över tid. (Nicklas)

I avsnittet om kommunens förändrade roll (4.3) konstaterades att Sverige gått från att vara en beskyddande stat till att bli en konkurrensstat. I en konkurrensstat behövs konkurrenskraft, något som Sveriges landsbygd inte anses besitta. Detta kan till exempel ses i Sveriges landsbygdsprogram för perioden 2007-2013 (version mars 2012), där det bland annat påtalas att landsbygden måste öka sin konkurrenskraft för att bättre stå sig i konkurrensen med staden (jfr. Heed 2014). Staden förstås ha konkurrensfördelar och genom att placera de största investeringarna där, anser kommunen sig bättre kunna stå sig i konkurrens med andra kommuner i landet (Westholm och Waldenström 2008:13). Den välmående staden och den ohälsosamma landsbygden riskerar därmed att bli en allt mer cementerad bild. I ett samhälle som styrs efter en ekonomisk, instrumentell rationalitet blir staden som själv kan konkurrera om investerare också mottagare av kommunens investeringar. Detta eftersom det är mest ekonomiskt rationellt att placera dem där - i staden anses sannolikheten att verksamheten går med vinst vara störst och där finns också en större koncentration av människor som kan nyttja den. Både enligt landsbygdsprogrammet och Nyköpings kommun ska arbetet för att öka landsbygdens konkurrenskraft utföras av de människor som bor där, vilket de styrande får till stånd genom styrningsteknologier som projektpengar och partnerskap. Genom hjälp till självhjälp.

5.2. Att reda sig själv

I intervjuerna framgår det att landsbygdsborna inte heller förväntar sig ett stort kommunalt engagemang på landsbygden. Ska det bli någonting gjort måste man göra det själv - det uttrycks som en självklarhet och tycks inte ses som någonting direkt negativt. Även om landsbygdsborna tidigare kunnat räkna med mer hjälp och ekonomiskt stöd

från kommunen, har de aldrig helt förlitat sig på den. De jag intervjuat, både aktieägare och styrelseledamöter, anser inte att orten själv är ansvarig för ortens problem. Däremot tycks landsbygdsborna, när inga andra alternativ återstår, acceptera att de själva får lösa problemen. Flera landsbygdsbor beskriver att de är vana att ordna saker själva, eftersom varken kommunens eller marknadens krafter tycks nå särskilt långt utanför stadsgränsen.

Ingen matkasse kör ut hit. Landsbygden skulle ha mest nytta av det, men det är ju ingen som levererar ut hit, så därför får vi ju ordna det själva. (Aktieägarna Janne och Margaret)

När man pratade om att lägga ner skolan och gjorde den här omorganisationen i kommunen var jag med och bildade en friskoleförening och där sitter jag som ordförande fortfarande. Vi vågar inte lägga ner friskoleföreningen för vi vet inte om det kommer bli ytterligare ett nedläggningsförslag. (Styrelseledamot Martina)

Mina landsbygdsboende informanter har en gemensam uppfattning om att det går fortare om de samlar egna krafter för att genomföra projekt och idéer. Det ger dem också mer makt, både över processen och över resultatet, en bild som de tycks dela med andra orter i kommunen och som har stärkts efter några år av lyckade lokala utvecklingsprojekt. Styrelseledamoten Jacqueline berättar:

Vi riktiga lantisar... Alla vi som bor riktigt ute i spenaten, där får man liksom skylla sig själv. Det är kört annars, bussen kommer aldrig stanna här. Man blir mycket starkare när man inser att man kan göra saker själv. Det blir mycket bättre, för då kan man styra över det istället för att ställa sig i kön och vänta på att någon annan ska göra det. Det är lite makt.

De intervjuade landsbygdsborna tycks också se en ekonomisk logik i att sköta en större del av uppgifterna själva, eftersom de annars får betala för att kommunen ska utföra arbetet. Att själva stå för utförandet bidrar också med effektivitet och en enkelhet. I Stavsjö blir utvecklingsbolaget ett sätt att själva driva sin utveckling, både bekostad av olika typer av bidrag och av egna, lokala medel. I förlängningen vill utvecklingsbolaget också hjälpa andra mindre orter i Nyköpings kommun att utvecklas genom att sprida den kunskap och de lösningar de har funnit. Informanterna förstår en fungerande landsbygd som

landsbygdsbornas gemensamma ansvar och betonar vikten av att hjälpas åt och arbeta tillsammans. Det finns ingen förväntan att kommunen ska sköta utvecklingsarbetet, men det finns en förväntan på ett fungerande samarbete, som också delas av kommunen. Här återfinns återigen systemets instrumentella rationalitet och pengarnas logik, där kostnad och inte medborgerliga behov får bestämma servicenivån.

Det framstår som att de landsbygdsboende informanterna har en gemensam uppfattning om att det är deras eget ansvar att lösa ortens problem. Detta gör de genom att driva projekt och ingå samarbeten. De delar också förståelsen att ett stort kommunalt engagemang i Stavsjö inte är ekonomiskt gångbart. I termer av governmentality skulle denna förståelse kunna förklaras med att staten genom kunskapsproduktion via experter och teknologi påverkar medborgarnas förståelse av världen (Rose et. al 2009). Den rådande politiska rationaliteten och den kunskap som produceras har i förlängningen lärt medborgarna att tänka i termer av ekonomisk effektivitet och individuellt ansvar. Genom att de engagerade i ”Kiladalens utveckling” lär sig hur utvecklingen ska organiseras för att lyckas skapas nya styrformer, ett nytt språk och ett nytt sätt att förhålla sig till vad det innebär att vara medborgare. I Stavsjö ser de engagerade utvecklingsbolaget som en stor möjlighet för att själva kunna forma sin ort och dess utveckling. En känsla av att vara övergivna av kommunen har förbytt mot en känsla av makt och tro på den egna förmågan. Utvecklingsbolaget kan ses som ett resultat av att dess initiativtagare nyttjat tillägg i aktiebolagslagen, olika typer av välfärdssamarbeten och den bredbandsutbyggnad som skett i Sverige, så också i Stavsjö, för att få till stånd den servicenivå som önskas. Samtliga av dessa möjliggörande faktorer kan ses som styrningsteknologier eller delar av styrningsteknologier i en nyliberal governmentality. Den i Stavsjö önskade utvecklingen går i samklang med den utveckling som önskas av staten: en utveckling mot mer individuellt ansvar och styrning på avstånd. Att styrningens mål och individens självförverkligande ofta sammanfaller kan förklaras med att människor förstår sig själva och sina liv genom det samhälle i vilket de lever (Rose 1999). Enligt en nyliberal rationalitet ska människor styra sitt liv som ett företag och vara entreprenörer över sig själva (Gordon i Rose 1999). Arbetet med att uppnå ett lyckat Stavsjö, det Stavsjö som informanterna vill ha sammanfaller därför med styrningens mål - självstyrande människor som tar ansvar

för sina egna liv. Den frihet som ökat självbestämmande innebär blir också skyldighet och en del av styrningen - individen är skyldig att vara fri och att själv ta ansvar över att maximera sitt liv, att framgångsrikt driva sitt livsföretag (Rose 1999).

Stavsjö skola

6. Svb-träffen

De som är engagerade i "Kiladalens utveckling" tycks ha hittat en fungerande metod att påverka och driva ortens utveckling. De tycks också funnit formen för ett effektivt samarbete med kommunen, men vad innebär lokala utvecklingsbolag och svb för andra aktörer i Sverige? För att ta reda på detta beger jag mig en solig marsdag till en nationell träff för svb-bolag i Göteborg. Träffen hålls i syfte att deltagarna ska dela med sig av erfarenheter och diskutera bolagsformens möjligheter och svårigheter. På träffen finns åtta svb-bolag representerade. De flesta, men inte alla, är lokala utvecklingsbolag. Majoriteten av bolagen har, precis som i Stavsjö, sin grund i en ideell förening men har startat ett bolag för att få mer kraft och/eller för att köpa byggnader. "Kiladalens utveckling" deltar inte i träffen, eftersom de inte känner till den.

Liksom i Stavsjö anser träffdeltagarna att svb-bolagens fördelar är att de utstrålar seriositet, att de hanterar ägarskap mer effektivt än föreningar, att aktiebolagsformen ger tydlighet samtidigt som svb-tillägget visar att man inte arbetar i vinstsyfte, utan att innehållet är viktigare än resultatet. Deltagarna menar också att aktieägan- det bidrar till större delaktighet och engagemang i bygden. Bland det negativa nämns att incitamenten för att starta svb-bolag fortfarande är för svaga (jfr. Palmås 2013). Dessutom önskar deltagarna att vinstutdelningsbegränsningen byts ut mot ett vinstutdelningsförbud så att hela den eventuella vinsten måste återinvesteras i verksamheten. Genom att göra detta och genom att klassa svb-bolag som allmännyttiga skulle de kunna skattebefrias, varpå incitamenten för att starta svb-bolag skulle öka.

Deltagarna tycks hysa stor tilltro till lokal utveckling, till svb-formen som sådan och till svb-formen som möjliggörare till lokal

utveckling. På träffen framstår lokala utvecklingsbolag eller bygdebolag som ett hopp för lokal utveckling och i förlängningen för landsbygdsutveckling per se. Deltagarna anser att bolagens uppgift är att samla och fördela pengar lokalt, på lokala projekt och funktioner som gagnar den egna bygden, vilket byarna anses kunna sköta bättre än kommunen som påstås fokusera för mycket på centralorten. De pratar om kommunreformer, om hur varje bygd och stadsdel skulle kunna ha sitt eget svb-bolag och om hur det urholkade svenska systemet därigenom ska återtå genom svb-bolag. Kommunen skulle kunna ersättas av bygdebolag och regioner. ”Varje bygd och stadsdel borde ha sitt eget svb-bolag”, ”[...]demokratiskt och ekonomiskt inflytande genom svb-bolaget, den nya kommunen”. Det breda ägandet ses som viktigt, precis som i Stavsjö, och deltagarna diskuterar hur de ska förhålla sig till svb-bolag som ägs av enskilda personer och huruvida man bör skilja mellan lokala utvecklingsbolag och andra svb-bolag. Hela tiden betonas värdet av att inte driva bolagen i vinstsyfte, att svb-bolag bedriver idéburen verksamhet i vad deltagarna kallar en *social bolagsform*. Träffdeltagarna påbörjar också arbetet med att bygga upp ett nätverk för svb-bolag för att bättre kunna sprida den kunskap och de erfarenheter som de byggt upp.

Bland deltagarna på träffen återfinns samma logik som i Stavsjö: att byarna bättre sköter sin utveckling själva, eftersom kommunen inte anser sig ha något ansvar över dem, men här finns ett större missnöje och en större skepticism gentemot kommuner. Träffdeltagarna vill ersätta kommunerna, medan ”Kiladalens utveckling” tycks ha funnit ett fungerande samarbete med kommunen. Jag uppfattar också en skillnad i på vilken nivå de anser sig (eg. bolagen) kunna bidra till förändring. På svb-träffen delger medlemmarna varandra exempel på vad de olika bolagen gjort och borde göra lokalt, men de diskuterar också hur de, genom kommunreformer och genom större ansvar för välfärdsarbetet, kan bidra till en större samhällsförändring. I Stavsjö ser styrelsen och aktieägarna bolaget som en möjlighet till lokal förändring, en möjlighet de gärna sprider både inom och utanför Nyköpings kommun, men den övertygelse och önskan om att genom svb-bolag bidra till en samhällsförändring som uttrycks på träffen tycks mig inte finnas i Stavsjö. I ”Kiladalens utveckling” ser de sig snarare som ett kraftfullt komplement till kommunens arbete, även om

man också önskar en förändring av stadsfokuset i kommunen och i samhället.

Svb-träffen tycks, liksom initiativet i Stavsjö, visa på lokalt ansvarstagande för den egna välfärden, vilket ligger i linje med det senmoderna, nyliberala sättet att förvalta och styra och dess dominerande ideologi. Hela initiativet till svb-bolag som togs genom tillägget i aktiebolagslagen tycks kunna förstås som ett verktyg, en styrningsteknologi som möjliggör för staten att styra mindre i detalj och delegera ansvar. I en tid då välfärdsföretagens vinster ofta är föremål för debatt¹⁶ kan svb-bolagsformen ses som en väg till fortsatt välfärdsarbete i de civila och privata sektorerna och ett sätt för staten att genom lagar och regler styra på avstånd. Samtidigt utgör utvecklings- och svb-bolagen en möjlighet för lokalborna att själva få makt över den egna utvecklingen, någonting de anser att det offentliga misslyckats med. Liksom i Stavsjö (se kapitel 5.2) blir detta både en frihet och en skyldighet. När ansvaret för lokalsamhällets framgång flyttas över till individer kan stat och kommun ta ett steg tillbaka. Det sker en ansvarsförskjutning, varpå friheten också blir tvingande. I enlighet med den nyliberala politiska rationaliteten är de allt friare individerna skyldiga använda denna frihet på ett framgångsrikt sätt för skapa sig ett så bra liv som möjligt (Rose 1999). Lokalborna är därmed fria att själva bestämma över sin utveckling, men är också i högre grad ansvariga för den och skyldiga att själva driva den.

¹⁶ se tex. <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/lo-oka-takten-och-forbjud-vinster-i-valfarden>

7. Slutord

I denna uppsats har jag ämnat visa på vilket sätt lokala utvecklingsbolag skapar och driver lokal utveckling och deras förutsättningar att göra detta. Jag har undersökt utvecklingsbolagets lokala roll och hur de kan förstås i förhållande till den pågående samhällsutvecklingen genom att använda ”Kiladalens utveckling” som exempel.

Det framstår som att utvecklingen i Stavsjö är resultatet av ett antal sammanträffanden och lyckliga omständigheter, och kanske är det så. Men det går att konstatera att det finns mycket kunskap och engagemang samlad i bygden. Arbetet i Stavsjö har skett parallellt med initiativ och projekt från Nyköpings kommun, lokala intresseföreningar och Leader Kustlinjen, vilket gynnat eller rent möjliggjort utvecklingen i Stavsjö: pilotstudien av lanthandlar, skapandet av kommunbygderådet, projektet ”Lokalt driven landsbygdsutveckling” och kommunens ”landsbygdsmiljon”. Vid en närmare granskning är det ena initiativet ett resultat av ett annat och en liten grupp människor tycks återfinnas i de flesta initiativen, både i kommunen och i Stavsjö. Bildandet av ”Kiladalens utveckling” är inget sammanträffande, utan resultatet av en ansamling av specifika former av kapital inom styrelsen och i bygden. Utöver dessa ackumulerade kapital finns ett stort engagemang och människor som kan och vill ägna mycket ideell tid åt den egna bygden och dess invånare. Genom utvecklingsbolaget har stavsjöborna hittat ett sätt att själva driva sin utveckling och bidra till den verklighet som de tror på. På detta sätt kan de själva säkra tillgång till service och välfärdstjänster, antingen genom att själva driva dem eller genom att skapa och påvisa möjligheter för andra utförare. De många lokala initiativ som startat runtom i landet, däribland ”Kiladalens utveckling”, visar att där det finns kunskap, kontakter och tid går det att vinna på de styrningsteknologier som an-

vänds i dagens Sverige. Samtidigt lever orterna upp till de förväntningar som stat och kommuner, präglade av en nyliberal förvaltningsmodell, så kallad governmentality, har på dem. Orter som saknar dessa framgångsvariabler riskerar däremot att halka efter och tvingas förlita sig på hjälp utifrån eller lämnas att förfalla i ett samhälle där orters välmående är ortens eget ansvar. Därigenom finns en risk för ökade klyftor mellan samhällen och dess invånare.

Det är inte bara i Stavsjö som människor valt att ta aktiv del i den lokala utvecklingen. Liknande initiativ finns runtom i Sverige, vilket kunde ses på svb-träffen, som kan förstås som ett sätt för deltagarna att knyta kontakter och expandera sitt sociala kapital. Lyckas träffdeltagarna bygga ett svb-nätverk skulle ett medlemskap i ett sådant kunna möjliggöra för bygder med få kontakter och utan ekonomiskt kunskap att också starta lokala utvecklingsbolag. Kontakten med ett sådant nätverk blir ett värdefullt socialt kapital som fungerar som en väg till kunskap om lokal utveckling. Medlemskapet skulle också inge trovärdighet varpå ett nätverksmedlemskap också kan fungera som symboliskt kapital. Därigenom skulle ett svb-nätverk kunna motverka de klyftor mellan orter som de nyliberala styrningsteknologierna annars riskerar att resultera i.

Ett lokalt utvecklingsbolag blir också ett verktyg för att motarbeta den ekonomiska, instrumentella rationaliteten i dagens konkurrensstat och få till stånd satsningar och investeringar som istället bygger på invånarnas sociala gemenskap och tro på bygden och dess invånare. "Kiladalens utveckling" och dess projekt grundar sig på ett ökat samarbete med de styrande, vilket har vunnit mark genom marknadslänkande organisationsformer och ett professionaliserat arbetssätt. Samtidigt har en kommunikativ rationalitet och den sociala gemenskapen fortfarande stort inflytande över till vilka projekt som ska genomföras och varför. Det framstår därför som att systemets gradvisa kolonialisering av civilsamhället också kan leda till en förstärkning av livsvärldens demokratiska potential, eftersom civilsamhällets därigenom ökade betydelse tycks kunna resultera i fler och vidgade demokratiska arenor vars roll i samhället förstärks.

Utvecklingsbolaget möjliggör satsningar som syftar till att förbättra invånarnas vardag och livskvalitet. På samma sätt blir samarbetet med kommunbygderådet ett sätt för Nyköpings kommun att arbeta för lokal utveckling till gagn för de lokala. För landsbygds-

befolkningen blir samarbetet mellan kommunen och kommunbygderådet en chans att påverka och bli en del av den styrande makten, men den frihet de vinner genom sin påverkan innebär också en ansvarsförskjutning från kommunen till kommunbygderådet och landsbygdsinvånarna. Utvecklingen blir en direkt konsekvens av landsbygdsbornas frihet att välja själva, varpå det blir deras ansvar att göra kloka val så att utfallet blir det önskade. Samtidigt kan det aktiva arbetet med ortens utveckling som utvecklingsbolaget utför bidra till en känsla av trygghet, vilket medför att att tvingas att välja i det här fallet kanske är bättre än att inte få välja alls.

Även om skilda grupper ser olika på utvecklings- och svb-bolagens framtida roll tycks de dela en känsla av ansvar för sin bygd. De delar också åsikten att lokalt utvecklingsarbete ska drivas för människors bästa, inte för att göra privata vinster, varpå svb-formen inte bara blir en väg till målet inom en instrumentell rationalitet, utan också ideologiskt viktig. SvB tycks mig bli ett ställningstagande; ett sätt att ta avstånd från ett instrumentellt tänkande och en markering att det gemensamma och den delade livsvärlden är viktigast. Trots att inte aktieägandet kräver något praktiskt engagemang i Stavsjö finns där en förhoppning om att det med tiden ska uppstå. SvB-träffen vittnar om att en sådan utveckling är mycket möjlig. Samtidigt kan köpet av några aktier vara ett enkelt och därför överkomligt sätt att stödja sin bygd, även för människor som annars inte har tid att engagera sig. I samhällen där förutsättningarna finns tycks lokala utvecklingsbolag varas ett framgångsrikt sätt för orter att själva påverka sin utveckling, men varken svb-tillägget eller ”Kiladalens utveckling” har funnits särskilt länge. Jag ser det därför som viktigt att fortsätta granska vilka konsekvenser lokala utvecklingsbolag, svb-bolag och det ökande ansvaret på civilsamhället kan komma att få i framtiden.

Referenser

- Bourdieu, Pierre, Wacquant, Lois (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge. University of Chicago.
- Dahlstedt, Magnus (2006). Viljan att aktivera. Mobilisering av förorten som politisk teknologi. *Utbildning & demokrati* 15 (3):83-106.
- Dahlstedt, Magnus, Ålund, Alexandra och Ålund, Anna (2010). Villkorat partnerskap: Demokrati och social inkludering i relationer mellan bildningsförbund och föreningar bildade på etnisk grund. *Dansk sociologi* 4: 71-90.
- Essen, Johan von (Red.) (2010). *Det svenska civilsamhället: en introduktion*. Stockholm: Forum för frivilligt socialt arbete
- Fioretos, Ingrid (2009). *Möten med motstånd: kultur, klass, kropp på vårdcentralen*. Diss. Lund : Lunds universitet.
- Foucault Michel (1979). *On governmentality*. Ideol. Conscious. 6:5–2
- Habermas, Jürgen. 1984. The Theory of Communicative Action. The Critique of Functionalist Reason. Volume 2. Cambridge. Polity Press.
- Harvey, David (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, UK
- Heed, Josefin (2014) *För sig själva tillsammans– En kritisk diskursanalys av Sveriges landsbygdsprogram 2007-2013*. C-uppsats i landsbygdsutveckling, institutionen för Stad och Land, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Hellsten, Jacqueline och Johansson, Larz (2014). *Projekt: Lokalt driven landsbygdsutveckling, LDL Projekt, Metod & Resultat 2014*. Kommunbygderådet i Nyköping.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

- Larsson, Lars (2008). När EU kom till byn. I Johansson, Birgitta (red.). *Ska hela Sverige leva? I*, 359-368. Stockholm: Formas
- LPB, Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Version Mars 2012. Re-geringskansliet/ Landsbygdsdepartementet.
- Neikter, Lovisa (2014). *Jag kan ju inte bara gå och lägga mig ner och dö! Socialt kapital i ett svenskt landsbygdsområde*. C-uppsats i landsbygdsutveckling, institutionen för Stad och Land, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Palm, Kristina (2008). *Det riskabla engagemanget. Om regenerativ utveckling av mänskliga resurser, eldsjälar och ledarskap i radikal utveckling*. Diss., Institutionen för Industriell Ekonomi och Organisation. Kungliga Tekniska Högskolan, KTH.
- Palmås, Karl (2013). *Den misslyckade välfärdsreformen: därför floppade aktiebolag med begränsad vinst*. Stockholm: Sektor3
- Pierre, Jon & Sundström, Göran (red.) (2009). *Samhällsstyrning i förändring*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Pripp, Oscar (2011). Reflektion och etik. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete* 65-84. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pripp, Oscar och Öhlander, Magnus (2011): Observation. I: Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.): *Etnologiskt fältarbete* 113-145. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Riedmüller (2012) *Utvecklingsbolag för en levande landsbygd - En studie om nya vägar att gå för landsbygdsutveckling på Gotlands landsbygd*. C-uppsats i landsbygdsutveckling, institutionen för Stad och Land, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Rose, Nicholas, Miller, Peter (1992): Political power beyond the state: problems of government. *British Journal of Sociology* 43(2): 171-205.
- Rose, Nicholas, O'Malley, Pat & Valverde, Mariana (2009). Governmentality. *Legal Studies Research Paper* 9: 1-32
- Rose, Nikolas (1999). *Powers of freedom: reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press
- SFS 2005:551 *Aktiebolagslag*. Kap. 32
- Skov Henriksen, Lars (2013) Det avgränsade civilsamhället. I Trägårdh, Lars, Selle, Per, Henriksen, Lars Skov & Hallin, Hanna (red.). *Civilsamhället klämt mellan stat och kapital: välfärd, mångfald, framtid*, 64-74. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag

- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Torége, Jan, Norberg, Måns & Lexén, Roland (2005). *Spela roll: en bok om lokal och regional utveckling*. 1. uppl. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Wacquant, Loïc (2012). *Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism*. *Social anthropology* 20(1): 66-79
- Waldenström, Cecilia (2008). Byarörelsen - på väg mot en ny professionalismitet?. I Johansson, Birgitta (red.). *Ska hela Sverige leva?*, 393-405. Stockholm: Formas
- Westholm, Erik & Waldenström, Cecilia (2008). *Kunskap om landsbygden: dags för en ny agenda!*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier

Otryckta källor

- Statistiska centralbyrån (2015). *Folkmängden i Sveriges kommuner 1950-2014*. <http://www.scb.se>. Sökord "Folkmängden i Sveriges kommuner 1950-2014" (Hämtad 2015-06-05).
- Statistiska centralbyrån (2013). *Folkmängd i tätort och småort 2010, per kommun*. <http://www.scb.se/MI0810/> (Hämtad 2015-06-05).
- Linder, Karin (2013). *Landsbygden avfolkas när skolor läggs ner*. ETC. <http://www.etc.se/reportage/landsbygden-avfolkas-nar-skolor-laggs-ner> (Hämtad 2015-06-05).
- Olsson, Lena (2013). *Hållbar statlig service på landsbygden*. Sveriges Riksdag. https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Fragor-for-skriftliga-svar/Hallbar-statlig-service-pa-lan_H111382/ (Hämtad 2015-06-05).
- Lindquist, Johanna (2010). *Bra betyg i kundenkäter*. Nyköpings kommun. <http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Bra-betyg-i-kundenkater-/> (Hämtad 2015-06-05).
- Bergman, Lars-Göran (2013). *Företagen allt nöjdare med Nyköpings kommuns service*. Nyköpings kommun. <http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Foretagen-allt-nojdare-med-Nykopings-kommuns-service/> (Hämtad 2015-06-05)

Karlsson, Ann-Margreth (2010). *Företagare nöjda*. Nyköpings kommun
<http://nykoping.se/Kommun--politik/Nyhetsarkiv/aldre-nyheter/Foretagare-nojda/> (Hämtad 2015-06-05)

Forsblad, Mari och Gazett, Daniel (2015). *LO: Öka takten och förbjud vinster i välfärden*. Svt nyheter.
<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/lo-oka-takten-och-forbjud-vinster-i-valfarden> (Hämtad 2015-06-05).

Karlsson, Ann-Margreth (2012) *Landsbygdsstrategi*. Nyköpings kommun.
https://nykoping.se/Global/Dokument/Kultur_o_fritid/Foreningar/Landsbygdsstrategi.pdf (Hämtad 2015-06-05).